

Llywodraeth Cymru
Welsh Government

Canllawiau ar gyfer Pwyllgorau Craffu Awdurdodau Lleol ar graffu ar Fyrddau Wasanaethau Cyhoeddus

Awst 2017

Roedd yn bleser cynhyrchu'r canllawiau i awdurdodau lleol ar graffu ar fyrddau gwasanaethau cyhoeddus ar ran Llywodraeth Cymru a hoffwn ddiolch i bawb sydd wedi cymryd rhan yn ei gynhyrchu, yn enwedig rhwydwaith y swyddogion craffu Cymru am eu mewnbwn, dadansoddi a mireinio.

Rhagair gan y Gweinidog

Rwyf yn falch o gyflwyno'r canllawiau hyn ar gyfer pwyllgorau craffu awdurdodau lleol ar graffu ar fyrddau gwasanaethau cyhoeddus.

Y neges allweddol o'r Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015 yw i gyrrff cyhoeddus ddod at ei gilydd i gyflawni gwelliannau mewn lles pobl a chymunedau yng Nghymru. Rhan bwysig o hyn yw ar gyfer cyrff cyhoeddus i gyfrif am eu cyfraniad tuag at gyflawni'r amcanion llesiant.

Bwriad y canllawiau hyn i helpu pwyllgorau craffu awdurdodau lleol i ddarparu atebolrwydd ac i gefnogi datblygu a gwella o fyrddau gwasanaethau cyhoeddus trwy rannu profiadau a dysgu.

Mae'r ffordd gydweithredol newydd hon o weithio yn heriol i ni i gyd ond y gwobrau, ar ffurf cymryd cyfrifoldeb ar y cyd am wella a chyfoethogi bywydau dinasyddion yng Nghymru yn enfawr.

Hoffwn ddiolch i Rebecca David Knight am ei gwaith diwyd a thrylwyr ar y canllawiau hyn a gobeithiaf mae'n darparu canllaw defnyddiol ac addysgiadol ar gyfer y gymuned graffu.

A handwritten signature in black ink that reads "Mark Drakeford". The signature is written in a cursive, slightly slanted style.

Y'r Athro Mark Drakeford

Ysgrifennydd y Cabinet dros Gyllid a Llywodraeth leol

Cyflwyniad

Anelir y Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 gwella llesiant cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol Cymru. Daeth y Ddeddf yn gyfraith ar 29 Ebrill 2015 a daeth yn ofyniad ar gyfer cyrff cyhoeddus yng Nghymru o 1 Ebrill 2016. Mae yn rhoi cynaliadwyedd tymor hir yn flaenllaw o sut y caiff gwasanaethau cyhoeddus eu cynllunio a'u darparu, ac yn rhoi pwyslais ar gyrff cyhoeddus i weithio mewn partneriaeth â'i gilydd a'r cyhoedd i atal a datrys problemau.

Mae'r Ddeddf yn diffinio cyrff cyhoeddus yn gwneud rhywbeth "yn unol ag egwyddor datblygu cynaliadwy" fel y corff sydd ei angen i weithredu mewn modd sy'n ceisio sicrhau bod y "anghenion y presennol yn diwallu heb beryglu gallu cenedlaethau'r dyfodol i ddiwallu eu hanghenion eu hunain". Mae'n darn o ddeddfwriaeth nodedig yn rhoi pwyslais ar ymddygiad sefydliadol yng nghyd-destun gweithio mewn partneriaeth fel sbardun allweddol i newid hirdymor mewn ardaloedd lleol.

Mae'r Ddeddf yn pennu saith amcan llesiant cenedlaethol sydd am gael eu cyflawni gan gyrff cyhoeddus yn gweithredu yn unol â'r egwyddor datblygu cynaliadwy. Mae'r amcanion yn cynrychioli gweledigaeth a rennir ar gyfer y cyrff cyhoeddus a restrir yn y Ddeddf i weithio tuag at. At hynny, mae'r Ddeddf yn gwneud yn glir rhaid i'r cyrff cyhoeddus rhestredig gweithio i gyflawni'r **holl** amcanion, nid dim ond un neu ddau.

Mae Llywodraeth Cymru wedi cyhoeddi canllawiau statudol cynhwysfawr ar Ddeddf "Rhannu diben: rhannu dyfodol" sy'n disgrifio yn fanwl y ddyletswydd ar gyrff cyhoeddus. Mae'r canllawiau ar gael [yma](#).

Yn dymuno i gefnogi modelau craffu llywodraeth leol sy'n hwyluso cydweithio effeithiol, mae Llywodraeth Cymru wedi comisiynu ganolfan craffu cyhoeddus (CfPS) i ddatblygu canllawiau sy'n manylu cyfraniad i graffu llywodraethu byrddau gwasanaethau cyhoeddus a threfniadau darparu.

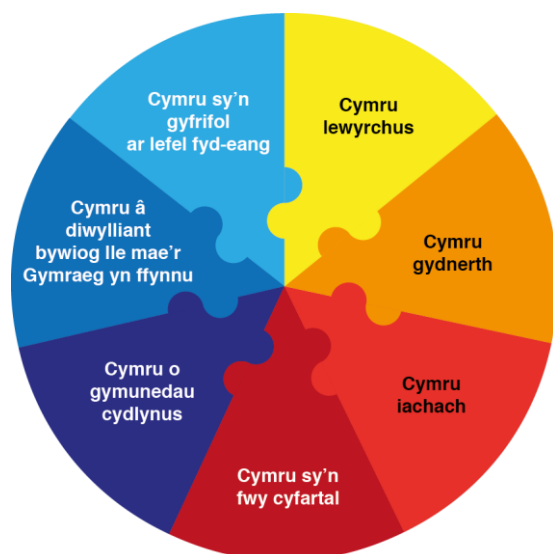
Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus

Mae'r Ddeddf yn sefydlu byrddau gwasanaethau cyhoeddus (BGC) ar gyfer pob awdurdod lleol yng Nghymru, sy'n cynnwys cynrychiolwyr o awdurdodau lleol, byrddau ieuchyd, Cyfoeth Naturiol Cymru ac awdurdodau tân ac achub. Rhaid i bob bwrdd ymgymryd ag asesiad llesiant lleol i lywio cynllun llesiant lleol, sy'n manylu ar sut bydd eu hardal yn cyflawni egwyddor datblygu cynaliadwy wrth weithio tuag at y amcanion llesiant cenedlaethol saith.

At hynny, rhaid i byrddau gwasanaethau cyhoeddus wahodd sefydliadau gwirfoddol perthnasol ynghyd â Gweinidogion Cymru, y Comisiynydd Heddlu a throseddau a'r Prif gwnstabl lleol i gymryd rhan ar y Bwrdd.

Er mwyn sicrhau bod y Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus yn atebol yn ddemocrataidd, mae y Ddeddf yn gosod gofyniad ar gynghorau i ddynodi Pwyllgor Trosolwg a chraffu i graffu ar waith y BGC. O dan y darpariaethau a gynhwysir yn y Ddeddf, mae pwyllgorau trosolwg a chraffu bwerau helaeth i adolygu trefniadau llywodraethu y Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus yn ogystal ag unrhyw benderfyniadau a wneir neu gamau a gymerwyd gan y BGC.. Yn ogystal, darperir pwyllgorau trosolwg a chraffu â phwerau adrodd sylweddol ac ei bod yn ofynnol i rannu copiâu o unrhyw adroddiadau neu argymhellion a wnaed mewn cysylltiad â swyddogaethau bwrdd neu trefniadau llywodraethu gyda Gweinidogion Cymru, y Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru ac Archwilydd Cyffredinol Cymru.

Rhagofyniad i waith craffu llywodraeth leol effeithiol yw deall y diffiniad cyfreithiol o amcanion a'r egwyddor datblygu cynaliadwy. Y amcanion llesiant yn cael eu hatgynhyrchu isod. Mae trafodaeth am egwyddor datblygu cynaliadwy am ei fod ymwneud â gwaith ymarferol o bwyllgorau trosolwg a chraffu yn ddiweddarach yn y ddogfen.

Beth yw diben y canllawiau ? Ar gyfer pwy ?

Mae'r canllawiau yn nodi'r cyngor ymarferol ar gyfer trosolwg ac ymarferwyr craffu wedi'i seilio ar werthusiadau o'r mecanweithiau atebolrwydd byrddau gwasanaethau lleol blaenorol, arferion gwasanaethau cyhoeddus, byrddau trefniadau trosolwg a chraffu, ac ymchwil ar lywodraethu partneriaeth fwy cyffredinol.

Mae hefyd yn ceisio darparu ymarferwyr gyda dealltwriaeth o ddiben craffu partneriaeth strategol yn fwy cyffredinol drwy awgrymu cyfres o ganlyniadau y dylai weithio tuag at. Gall fod yn wir bod aelodau etholedig, swyddogion y Cyngor neu'r partneriaid yn deall y

cyfleustodau neu ddilysrwydd atebolrwydd dan arweiniad awdurdodau lleol, a dyna pam y gwnaed ymdrechion i nodi pa effaith gadarnhaol bydd craffu Llywodraeth Leol penodol yn gallu arwain at. I fod yn effeithiol, mae'n bwysig bod pawb sy'n gysylltiedig yn deall ac yn croesawu'r gwerth gwaith craffu.

Felly, mae'n bwysig pwysleisio y dylai pob awdurdod lleol datblygu trefniadau sy'n bodloni amgylchiadau lleol orau. Mae hyn yn bwysig o ystyried ffocws y Ddeddf ar ddefnyddio adnoddau sy'n seiliedig ar **waith** i gyflawni'r newid sy'n seiliedig ar **le**.

Nid yw'r canllawiau hyn yn ganllawiau statudol. Fodd bynnag, methiant i ystyried egwyddorion llywio gan arfer da yn debygol o arwain at systemau craffu a diffyg effaith ac annigonol i gefnogi BGC fel partneriaeth strategol. Ymhlith y risgiau sy'n gysylltiedig â threfniadau llywodraethu cydweithredol gwael yw gwneud penderfyniadau wedi'i gwanhau, cymhlethdod ychwanegol, atebolrwydd tameidiog, diffyg tryloywder a chanlyniadau lles gwaeth.

Egluro swyddogaeth strategol o graffu ar fyrddau gwasanaethau cyhoeddus

Mae'r canllawiau statudol "Rhannu Pwrpas, Rhannu Dyfodol 3 – rôl ar y cyd (byrddau gwasanaethau cyhoeddus)" yn nodi fod y Ddeddf Llesiant yn dibynnu'n bennaf ar pwyllgorau trosolwg a chraffu Llywodraeth Leol i sicrhau **gwelliant parhaus** mewn cynllunio integredig lleol¹. Mae'n nodi bod trosolwg a chraffu awdurdod lleol yn y modd y mae'r Ddeddf yn sicrhau atebolrwydd democrataidd ar gyfer gwaith partneriaeth lleol².

Fel y cyfryw diben trosolwg a chraffu BGC yw cymryd trosolwg o effeithiolrwydd cyffredinol y Bwrdd drwy ddarparu her ddemocrataidd. Fodd bynnag, i helpu cynghorau i ddatblygu trefniadau unigol, mae'n bwysig darparu eglurhad ynghylch sut mae trosolwg llywodraeth leol a chraffu yn gallu ychwanegu gwerth i gydweithio i ddeall yn well y ffactorau sy'n sail i arferion effeithiol.

Beth yw diben trosolwg a chraffu BGC ? Beth sydd ei angen i'w gyflawni ?

Mae ymchwil i wahanol fathau o lywodraethu partneriaeth a rhaglenni newid sy'n seiliedig ar leoliad yn nodi y gall manteisio ar werth cynrychioladol o rôl aelodau etholedig fel arweinwyr cymunedol yn arwain at effeithiau buddiol canlynol ar gyfer partneriaethau:

- 1. Ddarpariaeth o le cefnogol ar gyfer myfyrio ac hunan ddadansoddi:** yn ymchwilio i ba raddau y gellir dweud bod gweithgarwch BGC yn arwain at 'mantais gydweithredol' fel y mae'n ymwneud â saith amcan llesiant a pum ffordd o weithio, gall trefniadau trosolwg a chraffu Llywodraeth Leol rhoi cefnogaeth i dalu sylw at cysylltiadau partneriaeth. Gall craffu ddiduedd sy'n seiliedig ar dystiolaeth yn annog adlewyrchiad a myfyrio ar effaith ymddygiadau gwahanol ar berfformiad cyffredinol y BGC, annog adborth a thrafodaeth agored ar bob lefel.

¹ "Rhannu Pwrpas: Rhannu Dyfodol 3 – Rôl Gytûn (byrddau gwasanaethau cyhoeddus)" paragraff 173.

² "Rhannu Pwrpas: Rhannu Dyfodol 3 – Rôl Gytûn (byrddau gwasanaethau cyhoeddus)" Paragraff 174.

2. **Gwell atebolrwydd democrataidd a thryloywder gwell** : Mae cynghorau yn deillio o'u 'awdurdod lleol' cyfreithlondeb democrataidd o aelodau etholedig. Yn agosach ceir atebolrwydd i ddinasyddion, yn fwy credadwy a dilys y daw yn ceisio bod yn atebol yn gyhoeddus gan y rhai â grym. Mae partneriaeth craffu yn darparu gwiriad gadarn a cydbwysedd i wneud penderfyniadau ar y cyd drwy brofi rhagdybiaethau, edrych ar risgiau a herio sut y caiff adnoddau eu blaenoriaethu. Gwella tryloywder yn y ffordd hon gall helpu BGC nodi sut i alinio adnoddau, gwasanaethau a sefydliadau o amgylch anghenion pobl a lleoedd yn well.
3. **Ffocws cryfach ar wella bywydau dinasyddion lleol** : Yn egluro gwahanol gyfraniadau i gyflenwi ac yn ceisio gwella gwasanaethau o safbwynt y dinesydd, gall trosolwg a chraffu helpu byrddau gwasanaethau cyhoeddus a pharhau i ganolbwyntio ar ganlyniadau ar y cyd. Gall her leol helpu i benderfynu p'un yw Byrddau gwasanaethau cyhoeddus yn hwyluso dulliau gweithredu system gyfan i broblemau cyffredin neu cyfyngiadau profiad partneriaid yn wrthgynhyrchiol i weithio fel un gwasanaeth cyhoeddus yng Nghymru. Gall dealltwriaeth ddyfnach o'r materion hyn helpu i ddatblygu ffurflenni 'Rhwydweithiol' mwy atebol ar lefel leol a chenedlaethol sy'n cefnogi gweithredu'r Ddeddf yn well.
4. **Trawsnewid drwy ymgysylltu cyhoeddus ddyfnach ar leoedd** : Aelodau etholedig yn gallu sianelu ystod eang o wybodaeth gymunedol i'r broses gwneud penderfyniad. Drwy eu rôl maent yn gallu gwahodd, awdurdodi a gyfreithloni'r cyfraniadau rhanddeiliaid fel ffurf llorweddol yn hytrach na fertigol o atebolrwydd. Gall hyn helpu i newid pwyslais y cydbwysedd grym rhwng gwasanaethau a dinasyddion y maent yn eu gwasanaethu. Nid yn unig yn gallu helpu y BGC a sicrhau bod gwasanaethau yn fwy ymatebol i angen lleol a dyhead ond, yn galluogi symudiadau mewn persbectif i ddiwydd , gellir nodi asedau ac adnoddau newydd.

Mae ymchwil yn dweud wrthym bod atebolrwydd o fewn amgylcheddau partneriaeth yn gymhleth a gall y methiant i ddeall yn iawn sut y mae asiantaethau atebolrwydd yn gweithio gyda'i gilydd arwain at sefyllfaoedd sy'n amharu ar gydweithredu effeithiol³. Ar y llaw arall, mae mathau 'meddalach' o atebolrwydd fel trosolwg a chraffu lleol sydd wedi'u seilio mewn cyd-destun lleol ac sy'n ceisio defnyddio'r her archwiliadol i gryfhau gweithio mewn partneriaeth, gall hyn helpu byrddau gwasanaethau cyhoeddus ymgorffori diwylliant o gyfrifoldeb yn ei weithgareddau a'i ffyrdd o weithio.

Beth mae byrddau gwasanaethau cyhoeddus, o ran atebolrwydd, i trosolwg a chraffu ?

Mae byrddau gwasanaethau cyhoeddus (BGC) yn atebol i bwyllgorau trosolwg a chraffu mewn perthynas â sut maent yn gweithio ar y cyd i wella llesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol eu hardal drwy gyfrannu at gyrraedd y amcanion llesiant unol ag egwyddor datblygu cynaliadwy.

Wrth ddatblygu trefniadau trosolwg a chraffu BGC , fodd bynnag, mae'n bwysig cydnabod y gorgyffwrdd rhwng swyddogaethau aelodau'r Bwrdd fel cyrff cyhoeddus o dan y

³ Office for Public Management, Total Place – Lessons Learnt, 2009, p 3.

darpariaethau a geir yn rhan 2 o'r Ddeddf, a swyddogaethau y mae cyrff cyhoeddus yn cyflawni ar y cyd fel aelodau o'r bwrdd gwasanaethau cyhoeddus a geir yn rhan 4 o'r Ddeddf. Nid yw hyn yn syndod o ystyried y gofyniad ar gyfrif cyhoeddus a byrddau gwasanaethau cyhoeddus i weithredu yn unol ag egwyddor datblygu cynaliadwy sy'n ystyried cydweithredu ac integreiddio yn ganolog i gyflawni'r amcanion llesiant lleol dyfnach.

Dangosir hyn yn fwyaf amlwg o fewn y Ddeddf yn adran 7(2) sy'n darparu y caniateir cynnwys amcanion llesiant corff cyhoeddus sydd hefyd yn aelod o fwrdd gwasanaethau cyhoeddus yng nghynllun llesiant lleol y Bwrdd hwnnw. Wrth benderfynu pa bwyllgorau trosolwg a chraffu gall y BGC ddal yn atebol erbyn, fodd bynnag, codir cwestiynau pwysig ynghylch pwy sydd berchen ar amcanion llesiant 'ar y cyd' a phwy sy'n gyfrifol yn y pen draw ar gyfer eu cyflawni. Mae partneriaid hefo nifer o gyfrifoldebau ond ni ddylai rhannu cyfrifoldebau hyn olygu llai o atebolrwydd.

Wrth ystyried y rolau yr Archwilydd Cyffredinol yng Nghymru a'r Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru fel y maent yn ymwneud â sicrhau bod y dyletswyddau statudol cyrff cyhoeddus yn cael eu bodloni, mae'n hollbwysig bod trosolwg a chraffu Llywodraeth Leol yn rhan o 'eco-system atebolrwydd' sy'n cynnig dull gydgefnogol i lywodraethu. Byddwn yn trafod y materion hyn yn fanylach pan ystyriwn pwerau pwyllgorau craffu yn edrych ar berfformiad byrddau gwasanaethau cyhoeddus a goblygiadau'r methodolegol benderfynu ar 'gwerth ychwanegol' a ddaeth yn sgîl y BGC fel partneriaeth statudol..

Swyddogaethau a chyfrifoldebau byrddau gwasanaethau cyhoeddus

Pennod 2, adran 36 o'r Ddeddf yn nodi swyddogaethau byrddau gwasanaethau cyhoeddus sydd i;

- Asesu cyflwr llesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol yn eu hardal,
- Gosod amcanion lleol a gynlluniwyd i uchafu cyfraniad y Bwrdd tuag at gyrraedd y amcanion llesiant,
- Cyhoeddi cynlluniau llesiant lleol yn pennu eu hamcanion lleol a sut y mae aelodau o'r Bwrdd (trwy gweithredu eu swyddogaethau ar y cyd) yn bwriadu gymryd pob cam rhesymol i fodloni amcanion lleol.

Mae adran 36 (3) yn pennu bod gwasanaethau cyhoeddus a byrddau sy'n ofynnol i gyflawni ei swyddogaethau yn unol ag egwyddor datblygu cynaliadwy weithiau cyfeirir atynt fel y sydd wedi'i ddiffinio yn adran 5 o'r Ddeddf ac wedi'u crynhoi yn y tabl canlynol:

Egwyddor datblygu cynaliadwy

1. Angen pwysigrwydd cydbwysu tymor byr gyda'r angen i **ddiogelu y gallu i gwrdd ag anghenion tymor hir**, enwedig pan gall pethau a wneir i ddiogelu anghenion tymor byr gael effaith hirdymor andwyol;
2. Yr angen i gymryd ymagwedd **integredig**, drwy ystyried y canlynol -
 - (i) gallai amcanion llesiant y corff effeithio ar bob un o'r amcanion llesiant;
 - (ii) Mae amcanion llesiant bod y corff yn effeithio ar ei gilydd neu ar amcanion **cyrff cyhoeddus eraill**, yn arbennig pan y gall camau a gymerir gan y corff gyfrannu at gyflawni un amcan ond fod yn niweidiol i gyfarfod un arall;
3. Y pwysigrwydd o **gynnwys personau eraill** sydd â diddordeb mewn cyflawni amcanion llesiant ac o sicrhau bod y personau hynny yn adlewyrchu amrywiaeth y boblogaeth;
4. Sut y gallai weithredu ar y **cyd** ag unrhyw berson arall (neu sut mae gwahanol rannau o'r corff yn gweithio gyda'i gilydd) gynorthwyo corff i gyflawni ei amcanion llesiant, neu gynorthwyo **corff arall** i gyflawni ei amcanion;
5. Sut gallai defnyddio adnoddau i atal problemau rhag digwydd neu waethygu gyfrannu at gyflawni amcanion llesiant y corff, neu amcanion **corff arall**.

O safbwynt atebolrwydd, mae'r Ddeddf yn unigryw yn pwysleisio bod y broses o gweithio mewn partneriaeth drwy egwyddor datblygu cynaliadwy yn **ganolog** i gynnydd y byrddau gwasanaethau cyhoeddus yn gweithio tuag at amcanion llesiant. Mae'r camau sydd yn cael eu gweithredu gan partneriaid fel 'gyrff cyhoeddus' o dan ofynion y Ddeddf yn cael effaith uniongyrchol ar effeithiolrwydd y bwrdd gwasanaethau cyhoeddus fel corff corfforaethol. Gall hyn yn ei gwneud yn anodd i bwyllgorau trosolwg a chraffu i benderfynu ar y gwerth ychwanegol a ddaw yn sgîl gweithio ar y cyd.

Fel y cyfryw, wrth gyflawni ei swyddogaethau atebolrwydd, dylai pwyllgorau beidio â cholli golwg ar yr angen i archwilio cyfraniad aelodau BGC unigol fel y mae'n ymwneud â pherfformiad cyffredinol y BGC ei hun. Bydd y dull hwn yn ystyried lefelau ymrwymiad partneriaeth i weithio yn unol ag egwyddor datblygu cynaliadwy ac yn golygu bod angen cydlynu gweithgareddau gyda tystiolaeth gan Swyddfa Comisiynydd Cenedlaethau'r dyfodol.

Archwilio pwerau pwyllgorau trosolwg a chraffu Llywodraeth Leol

Mae'r Ddeddf yn darparu sail ddeddfwriaethol y gall pwyllgorau trosolwg a chraffu Llywodraeth Leol gweithredu fel sbardun grymus o weithio cydweithredol sy'n seiliedig ar le. Mae gosod gofyniad ar awdurdodau lleol i sicrhau bod Pwyllgor trosolwg a Chraffu pŵer dynodedig i;

(a) adolygu neu graffu ar y penderfyniadau a wnaed neu gamau a gymerwyd gan y bwrdd gwasanaethau cyhoeddus;

(b) adolygu neu graffu ar drefniadau llywodraethu y Bwrdd;

(c) cyflwyno adroddiadau neu argymhellion i'r Bwrdd ynghylch ei swyddogaethau neu drefniadau llywodraethu;

(d) ystyried materion yn ymwneud â Bwrdd fel y gall Gweinidogion Cymru gyfeirio ato ac adrodd i Weinidogion Cymru yn unol â hynny; ac

(e) cyflawni swyddogaethau eraill mewn perthynas â Bwrdd a osodir arno gan y Ddeddf.

Wrth weithredu ei bwerau, gall pwyllgorau trosolwg a chraffu **ei gwneud yn ofynnol** i aelodau y BGC (neu gynrychiolydd dynodedig) i fynychu cyfarfodydd Pwyllgor i roi esboniad mewn ymateb i linellau Pwyllgor o'r ymchwiliad.

Gall pwyllgorau gofyn am unrhyw aelod statudol o'r Bwrdd i roi tystiolaeth, y gallu y maent yn gwneud hynny yn ymwneud â gweithrediad swyddogaethau ar y cyd a roddwyd iddynt fel aelod statudol o'r Bwrdd. Nid yw hyn yn atal pwyllgorau trosolwg a chraffu yn cyfweld partneriaid unigol i asesu eu cyfraniad at cyflawni ar y cyd. Mae'r pŵer hwn yn cynnwys unrhyw berson sydd wedi derbyn gwahoddiad i gyfranogi yng ngweithgarwch y BGC..

Yn ogystal, mae y Ddeddf yn rhagnodi bod Pwyllgor trosolwg a chraffu yn **gorfod** anfon copi o unrhyw adroddiad neu argymhelliad a wnaed mewn cysylltiad â'i swyddogaethau i Weinidogion Cymru, y Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol a Archwilydd Cyffredinol Cymru.

Rolau ar gyfer pwyllgorau trosolwg a chraffu

Mae tair prif rôl trosolwg a gall pwyllgorau craffu ymgysylltu yn darparu atebolrwydd democrataidd i BGC..

1. Adolygu trefniadau llywodraethu y BGC;
2. Gweithredu fel ymgynghoreion statudol ar asesu lles a cynllun llesiant;
3. Monitro cynnydd o ran gweithredu'r cynllun llesiant y BGC ac ymgysylltu mewn gylchred cynllunio y BGC.

Mae'r pwyllgorau trosolwg a chraffu hefo amrywiaeth o ddulliau wrth law i gyflawni rolau hyn yn amrywio o ystyried materion mewn Pwyllgor llawn, i gynnal ymchwiliad drwy is-bwyllgor neu grŵp dasg a gorffen.

(i) Adolygu trefniadau llywodraethu y BGC

Wrth ddarparu pwyllgorau sydd â'r pŵer i adolygu trefniadau llywodraethu'r bwrdd, aelodau etholedig gyda'r modd i archwilio'r systemau a'r prosesau rhan o swyddogaethau y BGC, yn ogystal â'r gallu i adolygu ei gweithgareddau ac allbynnau. Fel hyn, caiff pwyllgorau eu grymuso i ddatblygu dadansoddiad mwy cyflawn o sut y mae ansawdd gwaith y partneriaeth yn effeithio ar lles economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol eu hardal.

Caiff adolygiad o drefniadau llywodraethu BGC cynnwys archwiliad o'r amodau gorchwyl y BGC (fel a ddisgrifir yn y canllawiau statudol), a gall ystyried:

Gwaith cynllunio a gwneud penderfyniadau

- Amodau gorchwyl y bwrdd a sut y mae cynlluniau gwaith yn cael ei rheoli.

- Sut bydd y Bwrdd yn gwneud penderfyniadau fel partneriaeth strategol.

Aelodaeth ac ymgysylltu

- Beth sydd angen i digwydd o fewn y BGC a'r fframwaith partneriaeth ehangach i ymgorffori egwyddor datblygu cynaliadwy newid?
- Sut mae'r Bwrdd yn cynnwys pobl sydd â diddordeb mewn gwella llesiant mewn ardal a sut y sicrhair bod y personau hynny yn adlewyrchu amrywiaeth poblogaeth yr ardal a wasanaethir gan y Bwrdd.
- Y weithdrefn ar gyfer datrys anghytuno rhwng Aelodau mewn perthynas â swyddogaethau'r Bwrdd.
- Sut y mae'r Bwrdd yn rheoli ei aelodaeth i gynnwys archwiliad o'r cynrychiolwyr aelod statudol, cyfranogwyr gwâdd ac i ba raddau y mae cynrychiolwyr dynodedig yn yr awdurdod i wneud penderfyniadau ar ran y sefydliad yn eu cynrychioli.
- Sut mae'r Bwrdd yn ceisio ymgysylltu mewn perthynas pwrpasol â phobl a chymunedau yn yr ardal, gan gynnwys plant a phobl ifanc, siaradwyr Cymraeg a rhai sydd â nodweddiion gwarchoddedig, ym mhob agwedd ar ei waith.

Trefniadau rheoli perfformiad

- Sut mae'r Bwrdd yn monitro ac yn adrodd ar gynnydd, i gynnwys ystyriaeth o'r dangosyddion perfformiad a safonau perfformiad ar gyfer byrddau gwasanaethau cyhoeddus (os ydynt wedi'u pennu).
- Swyddogaethau a pherfformiad unrhyw is-grwpiau a sefydlwyd gan y Bwrdd.
- Sut mae'r Bwrdd yn adnabod ac yn rheoli risg.
- Sut mae'r Bwrdd yn cydberthyn gyda'r Archwilydd Cyffredinol yng Nghymru, Comisiynydd Cenedlaethau'r dyfodol a Gweinidogion Cymru o ran cyflawni ei swyddogaethau statudol.
- Sut mae'r BGC yn asesu ac yn dysgu yn sgîl ei berfformiad ei hun.

Adnoddau a meithrin perthynas

- Sut mae'r Bwrdd yn ariannu swyddogaethau y mae'n rhaid ymgymryd â yn gyfrifoldeb i holl aelodau statudol yn yr un modd. Er enghraifft, y gwaith o asesu llesiant lleol a datblygu cynllun llesiant lleol.
- Lefel y buddsoddiad yn y BGC sydd yn angenrheidiol i wneud i gryfhau'r berthynas rhwng aelodau'r gwahanol i helpu'r swyddogaeth y Bwrdd weithio yn effeithiol fel tîm.
- Lefel yr adnoddau mae'r bwrdd gwasanaethau cyhoeddus yn meddwl sydd yn angenrheidiol i gefnogi arferion llywodraethu effeithiol gan gynnwys paratoi tystiolaeth ar gyfer trosolwg a chraffu.

Yn ogystal ag adolygu trefniadau llywodraethu BGC, mae'r pwyllgorau trosolwg a chraffu hefo pwerau eang i adolygu neu graffu ar y penderfyniadau a wnaed neu gamau a gymerwyd gan y bwrdd gwasanaethau cyhoeddus.

Mae pwerau ymchwiliol hyn yn gwasanaethu i alluogi trosolwg a craffu yn cyflawni dwy rôl ychwanegol; yn gyntaf, fel ymgynghorai statudol ynghylch asesiad llesiant drafft a'r cynllun llesiant, ac yn ail i fonitro pa mor effeithiol mae y BGC yn perfformio gyda'i gilydd yn gweithredu cynllun llesiant a myfyrio ar berfformiad gwell yn cyfrannu at cylch cynllunio y BGC.

(ii) Craffu fel ymgynghorai statudol

Mae'r Ddeddf yn nodi bod rhaid i bwrdd gwasanaethau cyhoeddus ymgynghori â phwyllgorau trosolwg a chraffu (yn ychwanegol at ymgynghoreion eraill a enwir) ynghylch paratoi ei asesiad o lesiant lleol a ei gynllun llesiant lleol.

- Asesiad lles

Wrth ymgynghori ar ddrafft asesu lles y BGC, gall pwyllgorau trosolwg a chraffu dymuno ystyried y canlynol fel ffordd o helpu i gryfhau'r broses a chynnwys;

1. A datblygwyd canlyniadau a bennwyd yn lleol. Os felly, beth yw eu perthynas â amcanion llesiant?
2. Ba raddau y cynhaliwyd y broses o ddatblygu'r asesiad yn ôl yr egwyddor datblygu cynaliadwy. Er enghraifft, sut mae gwahanol sefydliadau wedi gweithio gyda'i gilydd gan ddefnyddio pum ffordd o weithio i ddatblygu asesiad cynhwysfawr o lesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol yr ardal?
3. Mae'r wybodaeth oddi wrth y asesu boblogaeth gofynnol o dan Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant 2014 wedi'i thriongli ag asesiad llesiant. A yw'r asesiad yn darparu rhywfaint o ddadansoddi ynglŷn â sut mae'r anghenion a nodwyd yn cyfateb i amodau lles a lle?
4. Ydi'r asesiad yn cynnwys yn ei ddadansoddiad o'r categorïau o bersonau fel pobl eu hystyried yn agored i niwed, pobl yn meddu nodwedd warchoddedig, plant (gan gynnwys derbyn plant, hynny yw gofal maeth a'r rhai sy'n gadael gofal), gofalwyr a phobl sydd ag angen gofal a chymorth?
5. Pa mor dda yr hwyluswyr a rhwystrau at les wedi'u nodi dros y tymor byr, canolig a hir?
6. I ba raddau y mae asesiad nodi cryfderau ac asedau yr ardal a sut y gellid defnyddio hyn i helpu i atal problemau rhag digwydd neu waethygu yn y dyfodol.
7. Pa mor gadarn yw'r dystiolaeth sy'n sail i'r asesiad? Ydi gwahanol fathau o dystiolaeth groes i'w gilydd? Pa fylchau mewn tystiolaeth a nodwyd o ganlyniad i'r asesiad a sut bwriedir mynd i'r afael â?
8. A gwnaed ymdrechion i nodi pa welliannau y byddai edrych fel y mae'n ymwneud â llesiant economaidd, cymdeithasol, amgylcheddol a diwylliannol yn yr ardal. Byddai hyn yn dangos bod gwelliannau'n cael eu gwneud a'i peidio?

9. Agwnaed ymdrechion i ddarparu rhywfaint o gymharu llesiant o fewn Cymru a meysydd sy'n perfformio'n uchel eraill ledled y D.U?
10. A yw gweithio ar y cyd yn annog integreiddio dyfnach ar draws cyrff cyhoeddus a sefydliadau, ac mae'n debygol o arwain at well profiadau i ddinasyddion pan fydd yn cael ei trosglwyddo rhwng darparwyr gwasanaeth?

- **Cynllun llesiant**

Mewn ymgynghoriad ar y cynllun ddrafft llesiant y BGC (neu unrhyw newidiadau a wnaed i'r cynllun llesiant diwygiedig), gall pwyllgorau trosolwg a chraffu rhannu eu hystyriaeth mewn i ddwy elfen:

- Sut y pennwyd amcanion lleol,
- y camau y mae'r Bwrdd yn cynnig eu cymryd i gyflawni'r amcanion a nodwyd.

Gosod amcanion

Wrth ystyried sut mae y BGC yn gosod amcanion ar y cyd, mae rôl bwysig ar gyfer trosolwg a chraffu i benderfynu ar y berthynas rhwng amcanion llesiant **unigol** sydd wedi'u gosod gan aelodau BGC fel corff cyhoeddus, ac amcanion llesiant sydd wedi bod **ar y cyd** gan y BGC.

I'w helpu i gryfhau ansawdd cyffredinol y cynllun, bydd pwyllgorau trosolwg a chraffu yn cael cyngor y Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol wedi rhoi i'r BGC.. Bydd hyn yn darparu gwybodaeth ar sut y gall y BGC gymryd camau i gyflawni eu hamcanion lleol mewn modd sy'n gyson ag egwyddor datblygu cynaliadwy.

Mae hefyd yn bwysig i dynnu sylw at y mae'r Ddeddf yn darparu ar gyfer Gweinidogion Cymru i gyfeirio cynllun llesiant BGC at Bwyllgor craffu yr awdurdod lleol perthnasol os nad ystyrir yn ddigonol; Er enghraifft, yn sgil adroddiad anffafriol gan y Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru neu bryder Gweinidogol nad yw'r dyletswyddau statudol yn cael eu bodloni.

Wrth werthuso ansawdd y cynllun, gallai pwyllgorau trosolwg a chraffu ymchwilio i'r materion canlynol gyda'r Aelodau y BGC;

1. Sut y defnyddiwyd yr asesiad lles i nodi amcanion llesiant?
2. Pa mor ymatebol yw'r amcanion i fynd i'r afael â materion sy'n deillio o'r dadansoddiad o asesiad lles ? Pa dystiolaeth sydd i ddangos hyn?
3. Beth yw 'theori newid' tu ôl i lunio amcanion llesiant? Mae y BGC yn gallu disgrifio ac yn dangos sut a pham mae disgwyl newid dymunol i ddigwydd **dros amser** o fewn y cyd-destun lleol.
4. Sut i gysylltu amcanion i amcanion llesiant, a sut mae'r amcanion yn ymwneud â un arall?
5. Sut mae modd i weld y graddau y mae'r amcanion a osodwyd unol ag egwyddor datblygu cynaliadwy?
6. Gellir dweud bod y cynllun llesiant yn adlewyrchu lle mae'r bwrdd wedi penderfynu y gellir cymryd camau ar y cyd i gael effaith gadarnhaol ar les yn yr ardal?

7. Sut mae amcanion llesiant y bwrdd gwasanaethau cyhoeddus yn cyfateb i amcanion llesiant unigol y partneriaid sydd yn rhan o gyfansoddiad y BGC I ba raddau maent wedi'u hatgynhyrchu yn y cynllun llesiant?
8. Pa dystiolaeth sydd i ddangos bod y BGC wedi gosod amcanion a manteisio i'r eithaf ar y 'mantais gydweithredol' y gellir gan bartneriaethau? Sut mae y BGC yn gallu dangos ei bod yn anelu i greu gwerth newydd drwy ei amcanion llesiant?
9. Ba raddau mae amcanion yn adlewyrchu lefel uchelgais y BGC ar gyfer gwella llesiant pobl a lle?
10. Ba raddau mae cyngor gan y comisiynydd cenedlaethau'r dyfodol a chomisiynwyr eraill Llywodraeth Cymru wedi'u cymryd i ystyriaeth wrth ddatblygu'r cynllun?

Cynllunio gweithredu

Mae paragraff 97 o'r canllawiau statudol yn nodi bod rhaid i'r Bwrdd gymryd pob cam **rhesymol** i gyflawni'r amcanion lleol wedi eu gosod, i gyflawni ar y cyd. Fodd bynnag, mae'r canllawiau yn nodi ei fod am i'r Bwrdd:

"...Ystyried ei barn ei hun ar pa gamau sydd yn rhesymol, ar sail gwybodaeth ei hun ac ystyried yr amgylchiadau a nodweddion ei ardal."

Fel ymgynghoreion statudol, gall pwyllgorau trosolwg a chraffu helpu i gryfhau ansawdd y cynllun llesiant cyffredinol drwy archwilio'r sut mae'r camau gweithredu a nodwyd⁴ yn ymwneud â pherchenogaeth, egwyddorion datblygu cynaliadwy, fframiau amser a'u heffaith debygol ar gyflawni. Gall pwyllgorau ystyried y cwestiynau canlynol:

1. Pa mor debygol ydyw bod camau a nodwyd yn ymwneud â chyflawniad yr amcanion llesiant?
2. Sut mae'r dystiolaeth bod y camau gweithredu a nodwyd yn cynrychioli yr asiantaeth uchafswm a dylanwad yn gallu cael ei ymrwymo gan y BGC a gweithio ar y cyd?
3. Ba raddau mae fframiau amser y camau a fwriadwyd i gymryd lle yn benodedig? Ydi'r cynllun yn darparu ar gyfer cyfleoedd i adolygu a myfyrio ar p'un yw camau gweithredu gan arwain at effaith a ddymunir, neu a oes angen newid yn y dull gweithredu?
4. Pwy sy'n gyfrifol am gyflawni'r camau gweithredu a fydd yn arwain at gyflawni amcanion?
5. Sut mae camau a nodwyd yn y cynllun cyswllt â gweithredoedd y partneriaid sy'n ymwneud â gwaith y BGC ?
6. Sut mae cyngor ac arweiniad gan y comisiynydd cenedlaethau'r dyfodol wedi'i ddefnyddio i wella ansawdd y cynllun gweithredu?
7. Sut bydd BGC yn gallu asesu a yw camau gweithredu a nodwyd yn arwain at newid mesuradwy yn y tymor byr, canolig a hir?

⁴ Gall y camau y cyfeirir atynt yn y cwestiynau ei ddehongli fel 'camau' cymerwyd gan y BGC i gwrdd ag amcanion lleol.

8. I ba raddau bydd profiad defnyddiwr yn cael ei ddefnyddio i benderfynu ar y camau effaith ar wahanol agweddau ar les mewn gwahanol rannau o'r ardal?
9. Pa hyblygrwydd sydd gan y BGC ar newid camau gweithredu sy'n cyfrannu at amcanion llesiant lleol os oes angen?

Asesu cynllun llesiant

Mae angen i BGC baratoi a chyhoeddi adroddiad yn manylu ar y cynnydd a wnaed tuag at gyrraedd amcanion llesiant lleol yn ddim hwyrach na 14 mis ar ôl cyhoeddi ei gynllun llesiant lleol yn gyntaf. Bwriad hyn yw galluogi'r Bwrdd i adrodd ar weithgaredd y flwyddyn lawn. Wedyn, rhaid cyhoeddi'r adroddiad blynyddol heb fod yn hwyrach nag un flwyddyn ar ôl cyhoeddi pob adroddiad blaenorol. Rhaid i BGC anfon copi o'i adroddiad blynyddol at trosolwg a chraffu.

Mae rôl bwysig ar gyfer trosolwg a chraffu i fonitro ac asesu pa mor dda mae y BGC yn cael eu darparu yn cydweithio ar y camau gweithredu a fwriedir cyflawni'r amcanion llesiant lleol. Gall ystyried y materion canlynol gyda'r aelodau y bwrdd:

1. I ba raddau y cyflawnwyd camau gweithredu a fwriedir o fewn yr amserlenni a nodwyd? Faint o gynnydd a wnaed tuag at gyrraedd yr amcanion llesiant? Pa mor bell mae disgwyliadau y BGC wedi'u bodloni?
2. Pa wersi mae'r BGC wedi dysgu o ganlyniad i'r cynnydd hyd yma? Sut bydd y gwersi hyn yn cael eu hymgorffori i gynllunio cylch BGC a sut mae y BGC yn gweithredu fel partneriaeth?
3. Be ydi'r goblygiadau o ran adnoddau o ddarparu ar y cynllun llesiant?
4. Sut mae cyflawni ar y cyd wedi effeithio ar gyflawni amcanion llesiant unigol yn unol ag egwyddorion datblygu cynaliadwy?
5. Pa ganlyniadau anfwriadol wedi codi o gyflawni yn erbyn y cynllun llesiant? Beth yw'r prif ffactorau sydd wedi effeithio ar gyflenwi?
6. Pa fylchau mewn data wedi'u nodi o ganlyniad i ddarparu? Sut nodwyd bylchau hyn?
7. I ba raddau mae profiad y defnyddiwr gwasanaeth wedi'i ddefnyddio i asesu perfformiad cyflenwi cydweithredol? Pa ddulliau eraill a ddefnyddiwyd i werthuso effeithiolrwydd ac effaith?

Ystyried beth sy'n gwneud trosolwg a chraffu BGC yn 'effeithiol'

Rôl bwysig ar gyfer pwyllgorau trosolwg a chraffu yn darparu atebolrwydd democrataidd yw ei allu i fonitro a chraffu ar berfformiad y BGC o ran sut y mae'n gweithredu fel bwrdd, a sut mae'n cyflawni ei ofynion strategol. Fodd bynnag, mae ymchwil ar waith craffu partneriaeth yn nodi er bod modelau Llywodraeth Leol gallu bod yn effeithiol o ran helpu i ddyfnhau integreiddio, y gall methiant i ddatblygu perthynas o ansawdd gyda phartneriaid ar y cychwyn fod yn wrthgyhyrchiol i gyflawni canlyniadau a rennir.

Wrth ddatblygu'r trefniadau atebolrwydd BGC, mae'n werth nodi bod y iaith sy'n gysylltiedig â gwaith craffu gyda potensial i fod yn anefnyddiol wrth greu awyrgylch lle croesewir herio fel cyfle ar gyfer dysgu gwell a hunan adfyfrio. Er enghraifft, gall y term 'ddwyn i gyfrif'

awgrymu berthynas anwastad a gwrthwynebus rhwng partneriaid darlledu gwasanaeth cyhoeddus a'r pwyllgorau trosolwg a chraffu.

Gall hyn gael yr effaith o greu tensiwn diangen a camddealltwriaeth am amcanion a bwriad o aelodau etholedig yn gysylltiedig ag adolygu perfformiad cyfunol y BGC. Fel mae arddull craffu a'r dulliau a fabwysiadwyd gan bwyllgorau yn cael effaith uniongyrchol ar ansawdd y rhyngweithio rhwng eu hunain a BGC, dylid cymryd gofal i ddatblygu gwaith craffu partneriaeth mewn ffordd sy'n dangos ymrwymiad i egwyddor datblygu cynaliadwy. I graffu fod yn effeithiol, mae angen arwain drwy esiampl.

Mae ymchwil ar waith craffu cydweithredol neu ar y cyd yng Nghymru a Lloegr yn nodi bod y trefniadau yn effeithiol pan fyddant yn dangos y nodweddion canlynol:

Nodweddion craffu effeithiol mewn partneriaeth

- Mae craffu yn ystyried ei hun fel math o 'cyfeillgarwch beirniadol gyda bwriad cadarnhaol' yn craffu y mae ymarferwyr yn gweithredu fel eiriolwyr i lwyddiant gweithio ar y cyd.
- Caiff perfformiad cydweithredol ei werthuso o safbwynt y dinesydd.
- Gwneir ymdrechion cryf i ddeall cymhlethdod y trefniadau partneriaeth ac i hwyluso dysgu am ddiwylliant a rhagdybiaethau gwahanol sefydliadau.
- Craffu yn creu disgwyliadau cadarnhaol drwy ganolbwyntio ar y materion yn cael eu hystyried yn ddefnyddiol i'r bartneriaeth neu lle y ceir consensws bod 'angen pethau i newid'.
- Mae craffu yn dangos annibyniaeth deallusol a thrylwyrredd ymchwiliol yn ei holl weithgareddau.
- Mae craffu yn dangos effaith gadarnhaol drwy ddatblygu argymhellion clir, yn amserol, yn seiliedig ar dystiolaeth er mwyn ceisio gwella perfformiad cydweithredol.
- Mae'r craffu feirniadol yn gwerthuso ei berfformiad ei hun gan ddefnyddio safbwyntiau partneriaeth.

Y nodweddion uchod yn ategu'r fframwaith 'Nodweddion craffu effeithiol' a ddatblygwyd gan rhwydwaith y swyddogion craffu Cymru a cyfeiriad atynt yn adroddiad Comisiwn William ar lywodraethu gwasanaethau cyhoeddus a darparu yng Nghymru. I gydnabod eu cyfleustodau, mae'n werth tynnu sylw at adroddiad Williams yn argymhell fframwaith ei ddatblygu ymhellach i sicrhau 'arfer dull o graffu, nid yn lleiaf sy'n ofynnol gorau' yn cael ei hymgorffori yn ddarpariaeth gwasanaeth cyhoeddus yng Nghymru⁵.

⁵ Mae Adroddiad Williams ar gael yma: <http://gov.wales/topics/improvingservices/public-service-governance-and-delivery/report/?skip=1&lang=cy>

Datblygu perthynas effeithiol gyda'r BGC

O gofio bod perfformiad atebolrwydd democrataidd yn dibynnu ar perthynas weithio effeithiol gyda y bwrdd gwasanaethau cyhoeddus, mae'n bwysig bod cynghorau yn rhoi ystyriaeth i natur y craffu a sut mae'n rhyngweithio gyda phartneriaid wrth sefydlu trefniadau craffu.

Gweithio mewn partneriaeth gyda y bwrdd gwasanaethau cyhoeddus, gall swyddogaethau craffu Llywodraeth Leol cyd-gynnyrchu weledigaeth a rennir ar gyfer trefniadau craffu bwrdd gwasanaeth cyhoeddus sy'n darparu cyfarwyddyd clir ar graffu ar y canlyniadau i fod i'w gyflawni ac egwyddorion arweiniol sydd yn siâpio ei waith.

Y prif ddulliau y gall perthnasau gael eu dylanwadu yn cynnwys dulliau i gyd-opsiwn a'r dulliau a ddefnyddir i graffu yn rhyngweithio ac yn cyfathrebu gyda'r bwrdd gwasanaethau cyhoeddus, sef sut y mae'n trafod gwahoddiadau partner i gyfarfodydd craffu, ceisiadau am wybodaeth a'r trefniadau adrodd ar gyfer adroddiadau ac argymhellion craffu.

Fel ffordd o egluro cyfrifoldebau, disgwyliadau ac ymddygiad, gall cynghorau ystyried datblygu canllaw neu brotocol ar gyfer manteision aelodaeth bwrdd gwasanaethau cyhoeddus. Gallai hyn ddarparu cyfle defnyddiol ar gyfer cyfathrebu i bwrdd gwasanaethau cyhoeddus ymagwedd positiffaeth gan ddangos sut mae craffu yn cyfrannu at arweinyddiaeth leol sy'n seiliedig ar le. Mae Cyngor Wrecsam yn defnyddio ei brotocol Craffu Bwrdd gwasanaethau lleol blaenorol fel sail ar gyfer protocol newydd ar gyfer llywodraethu ei berthynas gyda'r bwrdd gwasanaethau cyhoeddus.

Mae'r protocol yn nodedig am rhoi manylion ymrwymiad partner bwrdd gwasanaethau cyhoeddus i gydweithio â phwyllgorau craffu y Cyngor. Er enghraifft, mae'n:

- Mae partneriaid darlledu gwasanaeth cyhoeddus yn cael gwybodaeth ar sut i gael mynediad at y broses graffu, er enghraifft gall ofyn am fater cyflwynwyd ar gyfer craffu ac yn cael mynediad i wybodaeth berthnasol ar amserlenni pwyllgor craffu a rhaglenni gwaith.
- a,
- Esbonio sut y bydd barn/argymhellion y Pwyllgor yn cyfleu'n yn dilyn craffu a sut y bydd bwydo safbwyntiau PSBs ôl i graffu.

I gefnogi cais y protocol, mae hwyluswyr craffu y Cyngor yn mabwysiadu ymagwedd fwy rhagweithiol at weithio gyda swyddog cymorth y bwrdd gwasanaethau cyhoeddus wrth gydlyn rhaglennau gwaith craffu y bwrdd gwasanaethau cyhoeddus.

Gellir gweld copi o'r protocol yn Atodiad 1.

- Strwythurau trosolwg a chraffu

Er ei bod yn ofynnol o dan Ddeddf y mae'n rhaid i gynghorau ddynodi Pwyllgor Trosolwg a chraffu i graffu ar waith y bwrdd gwasanaethau cyhoeddus, mae fyny i bob awdurdod lleol benderfynu ar ei drefniadau ei hun. Mae modelau gwahanol yn cynnwys:

1. Defnyddio'r Pwyllgor Trosolwg a chraffu presennol i gydymffurfio â gofynion y Ddeddf. Fel arfer mae'r Pwyllgor hwn hefyd yn cynnal gwaith craffu partneriaethau diogelwch cymunedol lleol o dan y darpariaethau a wnaed yn Ddeddf Trosedd ac anhrefn 1998. Mae enghreifftiau yn cynnwys Cyngor Caerffili [Pwyllgor Craffu Partneriaethau](#)
2. Sefydlu Pwyllgor pwrpasol ar gyfer craffu ar waith y bwrdd gwasanaethau cyhoeddus lleol megis Cyngor Sir Fynwy [Pwyllgor Dethol bwrdd gwasanaethau cyhoeddus](#) yn benodol
3. Sefydlu panel craffu penodol fel is-bwyllgor y Cyngor dynodedig Pwyllgor Trosolwg a chraffu bwrdd gwasanaethau cyhoeddus. Er enghraifft, gweler Cyngor Abertawe [Panel perfformiad bwrdd gwasanaethau cyhoeddus](#)
4. Sefydlu Pwyllgor Trosolwg a chraffu ar y cyd pwrpasol i wneud gwaith craffu cydweithredol o fwrdd gwasanaethau cyhoeddus cyfun. Er enghraifft, [Pwyllgor Trosolwg a Chraffu ar y Cyd Bwrdd Gwasanaethau Cyhoeddus Cwm Taf](#) wedi'i sefydlu'n ddiweddar gan Merthyr Tudful a Chyngor Rhondda Cynon Taf, sef y ffurfiol cyd-bwyllgor trosolwg a chraffu ffurfiol cyntaf yng Nghymru. Mae'r Pwyllgor ar y cyd yn cynnwys aelodaeth cyfartal o gynghorwyr o bob cyngor perthnasol a sefydlwyd yn unol â gofynion Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 gan gymryd i ystyriaeth y gofynion yn adran 58 o Fesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011 a'r canllawiau statudol cysylltiedig. Manylion pellach ar gael [yma](#).

Er y gallai y strwythurau edrych yn annhebyg, mae'r gweithgareddau arfaethedig yn fras yr un peth. Fodd bynnag, ynghylch aelodaeth trefniadau craffu bwrdd gwasanaeth cyhoeddus, mae ymchwil yn dangos fod modelau blaenorol ar graffu ar y cyd yn gallu gwneud gwahaniaeth mawr i gyfraniad cadarnhaol i drefniadau llywodraethu mewn partneriaeth.

Gweithio cyd-opsiwn ac ar y cyd

"Mae dull partneriaeth i graffu ar waith y bwrdd gwasanaethau lleol yn dwyn gwerth mawr at y canlyniadau. Mae'r partneriaid yn dod â gwahanol safbwyntiau sy'n ehangu her adeiladol, a hefyd yn arwain at graffu sy'n ddeallus ac yn procio go iawn.

Rwy'n credu bydd y partneriaeth darparu y bwrdd gwasanaethau lleol o amgylch cam-drin domestig yn gwella o ganlyniad i'n gwaith."

(Aelod cyd-opsiwn, gweithgor bwrdd craffu Gwasanaethau Lleol Cyngor Rhondda Cynon Taf, Ebrill 2011).

Mae'r dystiolaeth o'r pwyllgorau trosolwg a chraffu yng Nghymru y gall cyfraniad aelodau cyd-opsiwn ar bwyllgorau cryfhau eu heffeithiolrwydd. Wrth feddwl sut y gall trefniadau craffu geisio gweithio yn unol ag egwyddorion datblygu cynaliadwy, mae cyd-opsiwn yn cynnig cyfleoedd i wella gweithio ar y cyd.

Mae darpariaeth statudol presennol o dan adran 76 Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011 yn galluogi personau cyd-opsiwn nad ydynt yn aelodau o awdurdodau lleol i bwyllgorau trosolwg a chraffu yn unol ag adran 21 o Ddeddf Llywodraeth Leol 2000. **Mae canllawiau statudol sy'n ategu'r Mesur 2011 yn darparu cyngor ychwanegol ac astudiaethau achos manwl.**

Nododd tystiolaeth gan y cyngorau hynny gan ddefnyddio dulliau aml-asiantaethol i graffu bwrdd gwasanaethau lleol y pedwar manteision canlynol o fabwysiadu dull integredig o weithio mewn partneriaeth. Mae'r rhain wedi'u crynhoi fel a ganlyn:

Canfyddiadau o'r trefniadau craffu aml-asiantaethol

- Canfuwyd cynhwysiant chynrychiolwyr partneriaid mewn prosesau craffu democrataidd yn chwalu'r darnio sefydliadol wrth ddadansoddi cyflenwi ar y cyd o'r themâu trawsbynciol.
- Ystyriwyd mwy o ddylanwad democrataidd o fewn sefydliadau partner yn helpu i leihau 'diffyg democrataidd' o fewn sefydliadau cyhoeddus.
- Ystyriwyd adroddiadau ac argymhellion craffu mwy atyniadol i bartneriaethau strategol lleol oherwydd integreiddio partneriaid o fewn y broses graffu. Ystyriwyd bod hyn yn bwysig o ran atgyfnerthu hygrededd y craffu ac uniondeb a thawelu pryderon partneriaeth ynghylch 'ymyrraeth wleidyddol' gormodol.
- Mwy o arloesi ac ymgysylltu : Ystyriwyd diwylliant cryf o atebolrwydd yn gefnogol i newid trawsnewidiol a gwelliant yn hyrwyddo deialog ehangach sy'n canfod atebion creadigol. Canfuwyd bod gan ymgorffori safbwyntiau gwahanol yn galluogi symudiadau mewn persbectif yn digwydd fel y dangoswyd gan ddefnyddio 'arbenigwyr trwy brofiad' Cyngor Rhondda Cynon Taf wrth ystyried ymagweddau ar y cyd i leihau trais yn y cartref.

Yn dymuno gweithio ar y cyd gyda y bwrdd gwasanaethau cyhoeddus, ceisiodd Panel perfformiad bwrdd gwasanaethau cyhoeddus Cyngor Abertawe i wahodd (yn hytrach na cyd-opsiwn) aelodau anweithredol sefydliadau partner y bwrdd gwasanaethau cyhoeddus.. Roedd hyn yn cynnwys y canlynol:

Aelodau statudol y bwrdd gwasanaethau cyhoeddus / cyfranogwyr gwadd	Gwahoddwyd i'r Panel perfformiad y bwrdd gwasanaeth cyhoeddus
Bwrdd Iechyd Prifysgol Abertawe Bro Morgannwg (aelod statudol)	Aelod anweithredol o'r Bwrdd
Gwasanaeth tân ac Achub Cymru Canolbarth a Gorllewin (aelod statudol)	Aelod o'r pwyllgor perfformiad, archwilio a craffu, Awdurdod tân Cymru Canolbarth a Gorllewin
Cyfoeth Naturiol Cymru (aelod statudol)	Aelod anweithredol o'r Bwrdd
Cwnstabl Heddlu De Cymru (cyfranogwr gwadd)	Aelod o Heddlu De Cymru a Panel Troseddau
Comisiynydd Heddlu a Throseddau De Cymru (cyfranogwr gwadd)	

Cynrychiolydd gwasanaeth prawf (Cyfranogwr gwadd)	Anweithredol
Cyngor Abertawe Gwasanaethau Gwirfoddol (Cyfranogwr gwadd)	Aelod anweithredol y Pwyllgor Rheoli

Nododd Panel perfformiad y bwrdd gwasanaethau cyhoeddus hefyd ei gallu i gael aelodau cyd-opsiwn ychwanegol dros dro i gael ei benderfynu gan y Panel. Ymhellach, roedd y Panel yn pennu na ddylai aelodau cyd-opsiwn gweithredu mewn capasiti gweithredol ar gyfer unrhyw un o'r asiantaethau partner y bwrdd gwasanaethau cyhoeddus a gall cael ei gwahodd i ymuno â Panel â chytundeb unfrydol aelodau'r Panel.

Y pwynt pwysig i dynnu sylw at yw gallu'r trefniadau trosolwg a chraffu Llywodraeth Leol yn mynd ati'n rhagweithiol i ymgysylltu â phartneriaid ddyfnach yn ei waith. Wrth wneud hyn, gall aelodau etholedig felly anfon negeseuon cryf i'r bwrdd gwasanaethau cyhoeddus ynghylch ei hymrwymiad i weithio drwy mewn partneriaeth effeithiol trwy strwythurau ac arferion eu hunain. Gall hyn arwain at greu gwell ymddiriedaeth a pharch at ei gilydd i greu cydberthnasau atebol sy'n hyrwyddo deialog a dysgu fel y ffactorau allweddol sy'n sail i wella perfformiad.

Fodd bynnag, ymagweddau at ymgysylltu â phartneriaid yn y gwaith o graffu yn **benodol i bob awdurdod lleol** ac efallai yn "gweithio" i un cyngor, nid yw'n trosglwyddo yn uniongyrchol i un arall. Y mater hanfodol yma yw graddau'r ymrwymiad craffu yn dangos i sicrhau bod partneriaid yn gallu dylanwadu a llywio ei waith ymchwiliol.

Wrth werthuso gwerth ychwanegol a ddaw yn sgil gweithio mewn partneriaeth strategol, gall craffu roi hwb i'w hygredd yn arwain drwy esiampl.

Adroddiadau ac argymhellion

Mae adran 35 (2) o'r Ddeddf yn ei gwneud yn ofynnol i bwyllgorau trosolwg a chraffu anfon copi o unrhyw adroddiad neu argymhelliad mewn perthynas â swyddogaethau neu drefniadau llywodraethu y Bwrdd i Weinidogion Cymru, y Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol ar gyfer Cymru ac Archwilydd Cyffredinol Cymru.

Mae'r gofyniad hwn wedi cael eu hystyried gan rai fel amharu ar allu'r swyddogaeth graffu i ddatblygu dulliau 'ysgafnach' o atebolrwydd pan fo'r pŵer yn dibynnu ar ei allu i ddwyn perswâd, cynghori a dylanwadu ar. Gall hyn beri pryder bod adrodd eang o berfformiad partneriaeth gan graffu, yn enwedig o ystyried yr amserlenni hirdymor sy'n gysylltiedig â sicrhau llesiant gwell, yn gallu rhoi pwysau di-fudd ar bwrdd gwasanaethau cyhoeddus gogwyddo'r gweithgarwch tuag at beth yw union sy'n mesuradwy yn hytrach na meithrin ymddygiad mwy arloesol a chreadigol..

Safbwynt amgen yw bod y ddarpariaeth yn gorfodi'r trosolwg a chraffu llywodraeth leol i gyfateb â 'asiantau eraill fel Archwilydd Cyffredinol Cymru a Chomisiynydd Cenedlaethau'r dyfodol yn fwy rhagweithiol fel rhan o fodel rhwydweithiol atebolrwydd Llywodraeth Leol. Yn rhannu gwybodaeth am wahanol agweddau ar berfformiad partneriaeth, gall craffu ychwanegu at y corff ehangach o wybodaeth sy'n anelu at well dealltwriaeth a chefnogi gyrwyr perfformiad cydweithredol. Yn ogystal, ymchwil rôl comisiynydd cenedlaethau'r dyfodol wrth arwain a chynghori byrddau gwasanaethau cyhoeddus i weithio yn unol ag

egwyddor datblygu cynaliadwy, dadansoddiad ac argymhellion sy'n deillio o'r craffu lleol helpu i ganolbwyntio cefnogaeth a chymorth yn well.

O ganlyniad, efallai y bydd trefniadau craffu Llywodraeth Leol am roi ystyriaeth i sut i gyfateb y dull mwyaf priodol o gyfathrebu gyda rhywfaint o ffurfioldeb sy'n addas i amgylchiadau lleol. Er enghraifft, gall rhai cynghorau dymuno defnyddio'r llythyrau y Cadeirydd yn hytrach nag adroddiadau ffurfiol wrth ddarparu bwrdd gwasanaethau cyhoeddus yr adborth digymell yn hytrach na 'dwysáu' sylwadau ffurfiannol i lefel genedlaethol. Adroddwyd bod y dull mwy hyblyg yn cael yr effaith o bartneriaid amgyffred bod mecanweithiau adrodd ffurfiol craffu fel 'pwerau wrth gefn' dylanwadol sydd yn ei dro yn annog mwy o gydweithredu a pherthynas fwy colegaid gyda gwaith craffu llywodraeth leol. Wrth feddwl am sut y mae craffu yn dymuno ymgysylltu y bwrdd gwasanaethau cyhoeddus hefo datblygu llinellau o ymchwiliad, yn gofyn am dystiolaeth, cwmpasu eitemau gwaith yn y dyfodol a sefydlu ffyrdd o weithio gall bod y defnydd o lythyrau y Cadeirydd neu cyflwyniadau mewn cyfarfodydd y bwrdd gwasanaethau cyhoeddus fod y dulliau cyfathrebu mwyaf priodol. Yn yr un modd, gall ffyrdd llai rhagnodol o gyfnewid gwybodaeth fod yn fwy addas wrth gyfathrebu â adborth anffurfiol y bwrdd gwasanaethau cyhoeddus ynghylch craffu y dadansoddiad cychwynol, canfyddiadau a chasgliadau drafft sy'n ymwneud â perfformiad cydweithredol.

O ran defnyddio'r pwerau mwy ffurfiol o adrodd, awgrymir bod craffu yn cymryd camau priodol i sicrhau bod adroddiadau a argymhellion yn seiliedig ar dystiolaeth a disgrifio cwrs sy'n awgrymu camau i'w cymryd i ddatrys problem gyffredin. At hynny, i gael effaith a hygredd, dylai argymhellion i'r bwrdd gwasanaethau cyhoeddus gael sail resymegol glir ac datganiadau ysgrifenedig sy'n nodi newid cyfeiriad o weithredu. Wrth feddwl am dilysrwydd y casgliadau a wnaed am berfformiad y bwrdd gwasanaethau cyhoeddus gan graffu, dylai'r rhain cysylltu'n glir â ffocws ymchwil gwreiddiol y craffu a dulliau o ymchwiliad yn unol ag arfer y manylir arnynt yn y fframwaith 'Nodweddion craffu effeithiol'.

Unol â Deddf, dylid anfon copïau o adroddiadau ac argymhellion i'r comisiynydd cenedlaethau'r dyfodol, yr Archwilydd Cyffredinol yng Nghymru a Gweinidogion Cymru. O gofio bod y Gweinidog sydd â chyfrifoldeb arweiniol am byrddau gwasanaethau cyhoeddus ar hyn o bryd yw Ysgrifennydd y Cabinet dros gyllid a Llywodraeth Leol, dylid anfon copïau o adroddiadau ffurfiol a argymhellion at y tîm partneriaeth Llywodraeth Leol fydd yn trefnu bod unrhyw Weinidogion ychwanegol yn cael eu briffio yn ôl eu meysydd cyfrifoldeb.

Cyfeiriadau

Centre for Public Scrutiny (2012) *Sub-regional and Supra-local Scrutiny*, Centre for Public Scrutiny.

Downe, J. and Ashworth, R. (2013) *Developing a Culture of Collaborative Scrutiny? An Evaluation of Practice and Potential*, Welsh Government.

Downe, J. and Ashworth, R. (2015) *Step by Step to Joint Scrutiny: A Handbook for Scrutineers*, Welsh Government.

Horton, K. (2013) *Establishing a Baseline for Local Service Board (LSB) Scrutiny in Wales*, Welsh Government.

Office for Public Management (2009) *Total Place – Lessons Learnt*.

Swyddfan Archwilio Cymru (2014) *Craffu Da? Cwestiwn Da! - Astudiaeth wella Archwilydd Cyffredinol Cymru: Craffu mewn Llywodraeth Leol*

Llywodraeth Cymru (2014) *Y Comisiwn ar Lywodraethu a Darparu Gwasanaethau Cyhoeddus*

Welsh Local Government Association (2014) *Overview and Scrutiny Member and Chair Specifications, WLGA.*

WLGA and CfPS (2010) *Scrutiny of Multi-Agency Partnerships, WLGA.*